

АРХІВ

Микола ЮНАКІВ

МАТЕРІАЛИ ДО МОГО ЖИТТЄПИСУ

Генерал-полковник армії УНР М. Юнаків (1871 – 1931 рр.) увійшов до історії як видатний український і російський військовий діяч. Переважна більшість офіцерів російського Генерального штабу на початку ХХ ст. знала М. Юнаківа як талановитого викладача Миколаївської академії Генштабу, одного з найкращих військових педагогів у царській армії. В українських збройних силах 1917 – 1921 рр. генерал М. Юнаків також деякий час працював у структурі органів військової освіти, але найбільшу славу здобув під час свого перебування на чолі Штабу Головного отамана С. Петлюри в 1919 р. Навіть після завершення Визвольної війни М. Юнаків залишався для багатьох українських старшин і вояків одним з найвідоміших генералів армії УНР.

Увазі читачів пропонується автобіографія М. Юнаківа, написана в 1930 р. на еміграції в Польщі. Цей матеріал було надруковано у паризькому тижневику „Тризуб” вже після смерті генерала (Тризуб. – Ч. 31 – 32 (289 – 290). – 1931. – 30 серп. – С. 3 – 10). Попри те, що автобіографія містить не лише цінні відомості про життєвий шлях генерала М. Юнаківа, але й важливу інформацію про обставини розгортання українського військового руху в 1917 р., ця публікація вже багато десятиліть залишається практично невідомою для дослідників.

Відзначимо, що мемуарна спадщина М. Юнаківа не вичерпується лише автобіографією. У Гувєрівському інституті війни, революції та миру (Стенфорд, США) зберігається неопубліковані спогади М. Юнаківа про останні місяці його перебування на російській військовій службі в 1917 р. Крім того, є свідчення про те, що генерал М. Юнаків на початку 1930-х рр. написав спогади про свою участь у національно-визвольних змаганнях 1917 – 1921 рр. Як стверджував генерал-хорунжий армії УНР М. Садовський, рукопис цих спогадів М. Юнаків передав на зберігання до однієї з українських організацій Канади з дозволом оприлюднити мемуари через 30 років після його смерті. Незважаючи на те, що термін збіг у 1961 р., про долю рукопису нічого невідомо й донині. Сьогодні можна лише сподіватися, що рукопис спогадів М. Юнаківа не втрачено і рано чи пізно його виявлять дослідники.

Маємо надію, що публікація автобіографії генерала М. Юнаківа започаткує процес повернення його мемуарної спадщини до читача.

Правопис увідповіднено з сучасним, наявні граматичні помилки виправлено.

Народився я в м. Чугуєві на Харківщині 6-го грудня (старого стилю) 1871 року.

Походження моє – з козаків Чорноморського козачого війська, яким в роках 1792 – 94 вдалося уникнути оселення на Кубані і залишитися надалі на землях, що межують з р. Бугом.

З оповідання мого батька, генерала російської служби Леонтія Юнакова, знаю, що дід мій Оксентій Юнаків був одставним полковником Бузького козачого полку і володів досить великою земельною власністю вздовж рр. Інгулу та Сагайдаку (на Херсонщині), в десяти верстах од теперішньої залізничної станції Новий Буг (хутір Варварівка).

Мати моя належала до української родини Пісоцьких, яка здавна мешкала на Харківщині.

Перших десять років життя мого я прожив переважно на Україні, на Харківщині, і першою моєю мовою була мова українська, якої я вивчився од моєї няньки.

Але року 1882 мого батька перемістили до Росії і з того часу аж до 1917 року я перебував майже виключно в Росії, тільки зрідка надїжджаючи, головним чином для відпочинку, на Україну – на Харківщину та Херсонщину до нашого родового маєтку.

За той час нікого із свідомих українців мені зустріти не довелося, а тому й національної свідомості я здобути не міг.

Середню освіту я здобув в Орловському кадетському корпусі (1882 – 1889 рр.), а спеціальну військову в „І-м Военном Павловском училище”, яке закінчив першим учнем, в ранзі „фельдфебеля” (бунчужного), із занесенням мого прізвища на мармурову таблицю „училища” і з правом приділення до лейб-гвардії Семенівського полку.

У цьому полку я перебував з 1891 по 1897 рік, набувши за той час і вищу військову освіту в Миколаївській академії Генерального штабу (1894 – 1897).

З 1897 до 1907 року я займав різні посади по Генеральному штабу, не вище від начальника штабу дивізії. За цей час я почав і свою педагогічну діяльність (з р. 1899) як викладач військових наук у різних шкільних установах (в Старшинській стрілецькій школі в Оранієнбаумі, у Пажеськім корпусі та в Петербурзьких юнацьких школах), а також і свою військово-літературну діяльність: надрукував брошури „Ночной бой” та „Пособие к чтению планов и карт”, і вміщав різні замітки в газеті „Русский инвалид” та в журналі Старшинської стрілецької школи, де короткий час я виконував обов’язки редактора.

Року 1907 здійснилася нарешті моя заповітна мрія: мене призначено було завідуючим старшинами (учнями) Академії Генерального штабу, що одночасно давало мені можливість стати викладачем військових наук в Академії, а вільний час оддати військово-науковій праці.

Після двох літ упертої, переважно нічної роботи, я написав двотомний військово-історичний твір: „Похід Карла XII на Україну в 1708 та 1709 рр.“, який подав до Академії як дисертацію на звання екстраординарного професора. Я написав свою працю з повним додержанням історичної правди, оскільки вона виявлялася з тих джерел, які були мною використані, внаслідок чого Російська академія наук відзначила його присудженням почесної нагороди – премії графа Уварова¹.

Само собою розуміється, що при сучасних моїх поглядах, які випливають з національної свідомості, я вважаю цей твір за односторонній, бо в ньому, зі зрозумілих причин, не могли бути використані, поруч з російськими матеріалами, матеріали українські.

В році 1910, після прилюдного захисту дисертації, мене було призначено одногосно ухвалою Конференції Академії екстраординарним професором по кафедрі воєнного мистецтва, а через рік, після закінчення мною нового твору: „Русско-японская война 1904 – 1905 гг.“ (літографований підручник для старшин-учнів Академії), ординарним професором Академії.

Приблизно в той же період я був запрошений для викладів військових наук Воєнно-морською академією та князями Йаном та Костянтином Костянтиновичами.

Служба моя в Академії тяглася недовго. Приєднавшись до тих з моїх колег-професорів прогресивного напрямку, що були прихильниками ведення радикальних змін в програмах і методах навчання в Російській академії (на зразок системи, введеної у Французькій академії генералом Фошем), я попав у неласку військового міністра Сухомлинова. А тому вже в місяці лютому 1914 був змушений залишити Академію і обняти муштрову посаду командира бригади 37-ї пішої дивізії (в Петербурзі), з якою і вирушив у похід для участі у Великій війні.

Під час Великої війни я займав посади: командира бригади (до жовтня 1914 року), начальника штабу 25-го корпусу (до квітня 1915 року), начальника штабу 4-ї армії (до травня 1917 року), командира 7-го корпусу (до липня 1917 року), генерала для доручень при головнокомандуючій Румунського фронту, командуючого на той час 9-ю армією, нарешті (з 24 жовтня 1917 року) командуючого 8-ю армією (штаб армії в Могилеві на Поділлі).

Перебуваючи начальником штабу 4-ї армії, я мав нагоду познайомитися з С. В. Петлюрою. Він, в якості заступника головноуповноваженого санітарної частини Західного фронту, приїхав весною 1916 року з Мінська до Молодечна (ставка штабу армії) для обговорення способів організації санітарної допомоги в запіллі армії. Балакав я з С. В-чем години зо дві, виключно в справі його приїзду; при чому він зробив на мене глибоке враження своїм розумом, знанням справи, а головне – своїм захопленням та кипучою енергією. Згодом, коли я довідався, що С. В. являється одним

з головних будівничих новопосталої Української Держави, я побачив в цьому запоруку успішного завершення української справи, і у мене потай з'явилася думка про те, щоб стати його ближчим співробітником.

Українська національна справа почала звертати мою увагу з 1917 р., після лютневої революції, коли на фронті почали поволі виявлятися прояви українського національного життя, в формі українізації військових частин, викладів з історії України, формування українських військових рад, улаштування українських військових з'їздів і т.ін.

До всіх цих проявів я на всіх ступенях військової ієрархії ставився завжди прихильно: з початку виключно по інтуїції, внаслідок мого українського походження, а з часом з більшою і більшою національною свідомістю, яку набував самостійно, внаслідок вдумливого ставлення до політичних подій, що розгорталися передо мною.

Восени 1917 року я вже був цілковито підготований для відповідальнішої праці на користь України, і бракувало лише сприятливих обставин, які б допомогли мені увійти в коло активних українських діячів.

Командування 8-ю армією обняв я напередодні захоплення більшовиками влади в Петрограді, а тому й довелося присвятити мені головну увагу не на боротьбу з зовнішнім ворогом, а заходам для заховання армії в стані боєздатності. Тоді більшовики провадили свою руйнуючу роботу дуже обережно, без рішучих кроків, тому армія розкладалася лише повільно. В тих умовах і те вже було добре.

У 8-й армії знайшов у повному розцвіті і акцію по українізації частин. Її переводив, по вказівках з Києва, армійський військовий український комісар – сотник Марченко.

Хоч і я заявив, що я українець, і йшов назустріч всім жаданням Марченка, але не міг не зауважити, що стосунки Марченка зо мною нещирі та що він ставиться до мене з певним застереженням. Думаю, що спричинилося до цього моє „генеральство”, довголітня служба в російській армії та невміння добре говорити українською мовою. Можливо, що на Марченка недобре враження справляло також і те, що я всупереч його поглядам, очевидячки підказаним йому з Києва, одстоював доцільність обережної, повільної українізації військових частин, щоб не викликати підозріль з боку більшовиків і не довести до збройного конфлікту між росіянами та українцями, який не міг скінчитися тоді нашою перемогою.

В середині листопада я отримав депешу з Києва од Військового Секретаря України С. Петлюри з повідомленням про включення 8-ї армії в склад Українського фронту. Депешу ту я прийняв до відома.

З початку грудня комісар Марченко їздив на декілька днів до Києва на побачення з С. В. Петлюрою, але по повероті до Могилева ухилився од всяких інформацій про свою подорож і взагалі заховувався відносно мене дуже непевно.

Вияснення цієї поведінки Марченка наступило хутко.

Ранком в середині грудня (здається, 17-го), я несподівано довідався, що минулої ночі українці, скориставшись з недбалості російських більшовиків, розігнали армійський революційний комітет і захопили до своїх рук владу в Могилеві на Поділлі, а також і штаб армії.

Нашвидку одягнувшись і пришпилевши до свого френчу жовто-блакитний метелик, я пішов до штабу армії. Українська варта впустила мене в будинок без всяких перешкод.

У скорім часі до мене прийшов Марченко на чолі представників од різних національностей: добре пам'ятаю, що в цьому гурті був поляк і вірменин; представника від росіян не було.

Марченко дуже офіційним тоном запитав мене, чи згоден я визнати факт „безкровного перевороту”, що стався і чи згоджуюся залишити за собою лише військове керування армією, уступивши політичне керування колегії з присутніх представників різних національностей².

Я дав згоду...

Як я довідався трохи пізніше, акція Марченка спиралася майже виключно на 9-ту кінну (українізовану) дивізію, яка була викликана Генеральним Секретаріатом з фронту до Києва і знаходилася в околицях Могилева.

Через декілька днів дивізія повинна була виступити в напрямку на Вапнярку і що мало статися після її відходу – легко можна було вгадати...

Між тим, більшовики, довідавшись про могилевські події, вирішили перейти до рішучої тактики: вони скликали армійський з'їзд в Хотині, на якому, як я довідався пізніше, вони обрали нового командуючого армією – прапорщика Александровича. Після того вони оголосили наказ чотирьом дивізіям з фронту перейти в наступ на Могилів і здобути його, а разом і штаб армії силою.

Прошло декілька днів... 9-та кінна дивізія вирушила на Вапнярку, а слідом за нею... потайки зникли з Могилева як Марченко, так і інші національні комісари, забравши з собою решту української залози.

Штаб армії і я залишилися на ласку більшовиків...

Через день в Могилеві з'явилися спочатку більшовицькі розвідники зі складу старого революційного комітету, а потім і більшовицька залоза, разом з цілим революційним комітетом. Революційний комітет повідомив мене про моє усунення з посади командуючого армією за те, що я під час української акції залишився в Могилеві, себто співпрацював з українцями, а не переїхав до Хотина.

Разом з тим новий командуючий армією прапорщик Александрович, інженер за фахом, людина інтелігентна і добре вихована, дуже просив мене, щоб я не залишав Могилева і, в разі наступу німців, допоміг йому своїми оперативними порадами.

Я згодився, але витримав це перебування в ворожій таборі лише протягом тижня: цілковито розхиталися нерви, а крім того, я довідався про намір большевицького командування почати наступ на Київ і жахався того, що буду притягнутий до виконання цієї операції.

27-го грудня я, за дозволом революційного комітету, виїхав нібито в 2-місячну відпустку для лікування до Харкова, з обов'язком після того прибути до Петрограда „в розпорядження товариша Троцького”. На ділі ж я вирішив їхати до Києва і вступити на українську службу.

У Києві я зупинився в готелі „Ермітаж”, де з великою радістю довідався, що в тому ж будинку мешкає і С. В. Петлюра.

На другий же день я завітав до нього, при чому застав у нього генерала Кирея³. При моєму появленні розмова їх припинилася і наступило неприємне мовчання... Зрозумівши, що я являюся в цей мент небажаним гостем, я коротенько оповів Симонові Васильовичеві, що привіз інформації з фронту, які хотів би йому переказати. А тому прошу його, коли він буде вільний, покликати мене з другого поверху до себе.

Цього заклику я однак не дочекався... Очевидячки, і С. В. Петлюра, може з тих же мотивів, що і Марченко, ставився до мене з недовір'ям... і треба було ще півтора роки чекати, щоб те недовір'я зникло.

У найближчі дні я подав листовно прохання на ім'я Генерального Секретаря по військових справах Порша, якого я цілковито не *знав* (тут і далі виділено автором. – М. К.) про прийняття мене на українську службу і через декілька днів одержав від нього листовну пропозицію обняти командування над 4-ю армією на фронті в Румунії.

Виїхати знову на фронт мені однак не довелося, бо почалися більшовицькі розрухи в Бессарабії, а потім і бомбардування більшовиками Києва...

У останніх днях січня 1918 року, після зайняття більшовиками Києва, я з неймовірними труднощами втік до Харкова, де і перебував до приходу туди українсько-німецьких військ.

Спроба моя побачитися з отаманом Натієвим успіху не мала, бо ад'ютант отамана передавав мені відповідь, що отаман зайнятий і прийняти мене не може.

З початку травня 1918 року я повернувся до Києва і в липні при допомозі військового міністра отамана Рогози поступив нарешті на українську службу і послідовно займав посади: Голови комісії по утворенню на Україні військових шкіл, начальника Головної шкільної управи і начальника (невідкритої ще в той час) Академії Генерального штабу.

Перед вступом на українську службу я був на аудієнції у гетьмана Скоропадського, який хоч і знав мене по минулій службі в Петербурзі, але прийняв цілком офіційно, нагадавши лише, що я, вступаючи на службу, беру на себе обов'язок служити *незалежній Україні*, і порадив якнайскоріше удосконалитися в українській мові.

Під час повстання проти Гетьмана я залишався в Києві, не маючи жодних доручень ні від Гетьмана, ні від Директорії.

В останніх днях січня 1919 року я евакуювався з Києва при допомозі отамана Осецького, якого я знав ще з давніх (по службі в Петербурзі) часів⁴. У подальшому я займав посади: помічника головного інспектора військ УНР, плановика Головної геодезичної управи, потім помічника начальника цієї ж управи, начальника Штабу Головного отамана (з 7 серпня 1919 року по січень 1920 р.), радника по військових справах при Українській дипломатичній місії у Варшаві і нарешті Голови Вищої Військової Ради (з 10 лютого 1921 року).

Характеристики моєї служби в українській армії не приводжу. Нехай це зроблять свідки моєї діяльності.

У рангу генерал-майора російської армії я був підвищений 6 грудня 1912 року.

У рангу генерал-лейтенанта (за воєнні заслуги) – 10 квітня 1916 року.

Генерал-полковником української армії – з 22 січня 1923 року (з старшинством з 10 жовтня 1919 року).

ПРИМІТКИ

1 Дисертація моя була надрукована в петербурзькiм виданні – „Труды Русского военно-исторического общества” (томи 2 і 4). – *Прим. авт.*

2 Колегія з представників різних національностей, що перебрала до своїх рук в грудні 1917 року політичну владу в 8-й армії, мала якусь-то спеціальну назву, але яку саме, я тепер вже, на жаль, забув. Колегії з тою ж назвою, в той же приблизно час, робили спроби перебрати політичну владу і в інших військових районах Румунського фронту, з чого я виводжу, що план цієї акції був розроблений для всього Румунського фронту в Києві, і що Марченко їздив до Києва для отримання відповідних директив. – *Прим. авт.*

3 Генерал Кирей командував 12-м корпусом у 8-й армії, себто був моїм співробітником. З початку грудня він просив мене дозволити йому виїхати з фронту у відпустку до Києва, але я на це не погодився, бо тримався погляду, що в той важкий для дієвої армії час усі вищі начальники повинні були

залишитися на своїх місцях. Дуже обурювало мене в цій справі те, що генерал Кирей у розмові по телефону з генерал-квартирмейстером штабу 8-ї армії полковником Базаревським сказав йому досить цинічно, що хоче їхати до Києва з тих мотивів, що „настав уже час, щоб українізуватися”. Не дивлячися на мою відмову, генерал Кирей в скорім часі виїхав таки до Києва на підставі телеграфного наказу С. В. Петлюри. – *Прим. авт.*

4 У потязі отамана Осецького я мандрував по Україні з кінця січня 1919 року і до того часу, доки отаман Осецький не був звільнений з посади наказного отамана. Тоді (в червні або липні 1919 року) я перебрався до Кам'янця на Поділлі і був прийнятий отаманом Коваль-Медзвіцьким на вільну посаду плановика Головної геодезичної управи. – *Прим. авт.*

**Вступне слово і публікація
Михайла КОВАЛЬЧУКА**